

**ЮГОЗАПАДЕН УНИВЕРСИТЕТ „НЕОФИТ РИЛСКИ –
БЛАГОЕВГРАД
ФИЛОСОФСКИ ФАКУЛТЕТ
КАТЕДРА „ПСИХОЛОГИЯ“**

МАРИЯ ГЕОРГИЕВА УДЕВА

**„Мотивация за одобрение и модели за позитивно себепредставяне при
ученици от Спортни и Общообразователни училища. Сравнителен
анализ“**

Автореферат

на дисертация за придобиване на
образователно-научна степен „доктор“
в област на висшето образование.
3. Социални, стопански и правни науки
Професионално направление 3.2. „Психология“
Научна специалност „Педагогическа и възрастова психология“

**Научен ръководител:
ДОЦ. Д-Р. НАТАША ВИРМОЗЕЛОВА АНГЕЛОВА**

**Благоевград
2022**

Дисертационният труд е с обем 172 страници и със съдържание както следва: Увод, три глави, дискусия на получените резултати, изводи, заключение, научни приноси, публикации, литература и приложения. В него са включени 8 таблици и 11 графики. Библиографичната литература се състои от 121 литературни източника, разпределени на 83, които са на кирилица и 38 на латиница.

Защитата на дисертационния труд ще се състои на 23.11.2022 г. от 12.30.ч. в зала 210А в УК1 на ЮЗУ „Неофит Рилски“.

УВОД

В България през последните няколко години спортното майсторство и постиженията в спорта достигнаха своите рекордни висоти и равнища и това се случва при всички видове спорт, постигнати чрез последователната и упорита работа на всички спортуващи. И, за да може да се достигне до тези големи висоти в спорта не само в европейска, но и в световна величина е необходимо да се съчетаят някои цялостни изисквания и фактори, които могат да послужат на спортиста, за да ги постигне. Реализирането на високите резултати в спорта не съдържа в себе си само данни от технически и физически дадености на самия спортист, а те са пряко свързани и с продължителната и системна работа в избраната дисциплина заедно с треньори, които са опитни в своята област и могат да осигурят съвременните методики и модели за преподаване в методиката на спортната подготовка.

Подборът на подрастващите спортисти е необходимо да се провежда прецизно, тъй като спортният талант при учениците от спортни училища изисква той да се потърси спрямо вида спорт, а не в основата на широко разпространения масов спорт. Това представлява голям интерес за областта на спорта, защото този подбор има нужда да се осъществи не съвсем случайно или прибързано, а чрез последователно организирана и много добре обусловена система. Тя има задачата да установи най-важните качества на личността, които могат да характеризират таланта и уменията, необходим за определения вид спорт. Този талант при спортистите се създава, когато се реализират заложените на всеки спортист в избрания спорт при голяма всеотдайност от негова страна, упоритост както и адекватен подход от страна на треньора. Той трябва да притежава и задълбочени познания за това како е развитието на възрастовата

физиология и морфология на организма както и за значението на психологическата характеристика на личността когато се провежда и планира тренировката на спортуващия ученик, която като продължителност не е временна, а многогодишна.

Целта на настоящия дисертационен труд е да ни представи научното изследване на мотивацията при ученици спортисти, за тяхното постижение и насоки за съвременното им развитие, сравнени с ученици от училища, които не са спортни. По-конкретно чрез настоящето изследване се търсят различията между учениците от спортни училища и тези от общообразователни по критерии свързани с изграждането на характера и преодоляването на трудности. Това е и възможност да се представи, обясни и прогнозира значението на изследваните от нас личностни и психологически конструкти на Аз-ефективност, себепрепятстване, мотивация за одобрение, мотивация за успех и страх от неуспех при учениците от спортни училища. Спортът, както и всеки вид човешка дейност, извършвана целенасочено за постигане на резултати, води до развитието на способности, изграждането на навици и умения, които се превръщат в устойчиви личностни черти. Това всъщност провокира търсенето на отговорите на въпроса какво мотивира (подтиква) спортуващото дете, подрастващ, юноша и младеж да спортува. Изследването може да разкрие причините и начините в протичането на мотивационните процеси в спорта и при физическите упражнения в конкретна училищна среда, с определена спортна активност и насоченост. Също така да допринесе не просто да се предскаже самото изпълнение при спортното представяне, а по-скоро да се проследят във времето дългосрочните позитивни модели на мотивацията за себепредставяне и справяне в юношеска възраст. Резултатите и приведените в дисертацията данни, отнасящи се до специфичното въздействие на различните видове и равнища на мотивация, биха спомогнали в организацията на учебно-

тренировъчния процес на учениците от спортни училища, за да може да се проследи поведението на спортистите и на не спортистите. Всичко това се осъществява при проявена от тях волева активност, целеполагане и подготовка на занимаващите се със спорт, да могат да придобият по-ефективно състезателно поведение и последваща реализация. И, за да си изясним защо учениците от спортни училища желаят да спортуват и да се занимават с избрания от тях вид спорт и да бъдат успешни в него е необходимо да проследим техните мотиви и тяхната динамика на развитие.

Глава 1. Теоретична част. Теоретична постановка на проблема за мотивацията в спорта.

1.1 Психология на спорта и някои недостатъци при изследването на мотивацията в спорта при юноши.

Мотивацията в спортната дейност е едно от направленията в спортната психология, чието изследване е основен механизъм, предизвикващ високата активност както в тренировъчния процес, така и в състезателния. Трудността при проучването и изследването на мотивацията и в частност при подрастващите юноши от спортни училища се основава на факта, че търсените от нас личностни конструкти при ученици, които активно се занимават със спорт при проявена от тях Аз-ефективност, себепрепятстване, мотивация за одобрение и мотивация за успех и страх от неуспех не са изследвани точно в този възрастов диапазон. В тази възраст трудността при изследваните ученици се проявява в твърде многото очаквания за това те да изразяват в поведението си по-голяма зрялост и самоконтрол, за които в този период от развитието им все още не се предполага да бъдат развити. По този начин се възлагат големи изисквания към реализацията и поведението на спортистите юноши от спортни училища.

Една от предпоставките съвременният спорт да се развива в тази посоката, в която проучваме е именно непрекъснато снижаващата се възрастова граница на учениците, занимаващи се със спорт (Янчева, 2014). Много повече изследвания са направени при елитните спортисти, които се занимават професионално със спорт във възрастта след 18 годишна възраст, отколкото в юношеството. В спортната литература има твърде малко източници и автори, които да изследват ученици от спортни училища, занимаващи се активно със спорт, за да могат да се установят

очакванията които спортистите изграждат като стратегии за успеха или неуспеха.

Но за успешната спортна изява и реализация на учениците от спортни училища е много важно да се разграничи и актуалният проблем отнасящ се до организацията, вида, съдържанието и формата на физическите занимания със спорт и всъщност кой от тях може да въздейства най-силно с мотивационния си ефект. За това е важно да бъдат проучени и някои фактори като: пол, вид спорт, спортен стаж, възраст, участие в спортно-състезателна дейност и по какъв начин се отразяват те на личността на спортиста. Обединени с личностните и психологически конструкти Аз-ефективност, себепрепятстване и последвалите успех или неуспех, могат да разкрият каква ще бъде способността на спортиста да се само мотивира и по този начин да мотивира и околните, за да бъде представянето му по-добро и то да може да повлияе позитивно върху личността и на другите спортисти.

В това е и същността за самоуправлението и цялостното самопознанието на активно спортуващите ученици - да могат да си отговорят на въпросите за това - кои са те, какво искат да постигнат и защо искат да се занимават с избрания вид спорт. Колкото по-навреме бъде установено нивото на лична Аз-ефективност при подрастващите спортисти, толкова по навременни ще бъдат и мотивационните подходи на спортния-педагог, спортния психолог и на цялостния колектив в училище. Това е важен момент при съзряването на активно спортуващия ученик за неговия ресурс и потенциал за справяне в ситуации когато трябва бързо да се вземе решение и в спорта да се реагира на време.

2. Теоретични постановки и съвременни перспективи на мотивацията в спорта.

Изследванията на мотивацията в спорта имат съществено значение за определяне на:

- това какво е влиянието на различните видове мотивация върху поведението на спортистите и изпълняваната от тях двигателна дейност;
- как ефекта на мотивацията се променя под въздействието на средата, личностните особености и ситуациите, при които попадат участниците в нея;
- от зависимостта на мотивацията и нейния ефект, от въздействията и на други психични явления при спортната изява, в зависимостта от характерните особености на изпълняваната двигателна дейност и от вида спорт (Герон и Мутафова, 2004).

За да можем да разберем по-добре как се проявява мотивацията при спортистите е необходимо да си отговорим и на няколко въпроса, за да разкрием какво всъщност представлява тя. Тези въпроси са свързани и с начина, по който разбираме, че спортистите са мотивирани. За това какви са причините да се държат по определен начин? Как би действал мотивираният спортист и как това би се отразило на неговото поведение? Това всъщност може да покаже как мотивацията се отразява в трите типа поведение при учениците, занимаващите със спорт активно а именно в:

- *в избора* - на спортистите да спортуват, да практикуват избраният от тях вид спорт както и да си поставят предизвикателни цели;
- *в усилието* - мотивацията се отразява и в това колко усилия полагат спортистите - колко интензивно те тренират, състезават се и се стремят да постигнат техните цели;
- *в постоянството* - нивото на мотивация може да се види в това колко дълго спортистите упорито се стремят да постигнат техните цели, дори и в условията на несгоди и препятствия. (Burton & Raedeke, 2008).

Една от дефинициите на (Street & Porter, 1991) за силата на мотивацията е, че тя изпълнява три функции, и те са: да подтиква хората да

действат и да ги зарежда с енергия, да ги насочва към целта и да поддържа вложените усилия, за да може да се достигне до нея (Ригио, 2006). Мотивационната същност зависи също така и от връзката между крайния резултат и целенасочените действия. Всеки резултат е изпълнен със субективно значение и ценност, която е психологическа и важна за личността (Янкулова, 2009).

Силата на мотивацията да подбужда и енергизира много зависи от целите, които могат да бъдат по-близки или по-далечни в зависимост от това какъв е бил животът и дейността на спортиста както и процеса на развитие на самата спортна дейност. И колкото отношението на спортиста води до осъзнаването и осмислянето на тези цели като важни за дейността му, толкова те ще имат своята сила на подбудител в тази дейност. За някои спортисти спортните резултати са обективният показател, разкриващ и постиженията им в даден етап на развитие, но и би могъл да им даде отговори какви всъщност са потенциалните им възможности (Цонева, 1996).

Една от теориите на А. Бандура се свързва със сигурността в собствената ефективност (Self-Efficacy Theory) и е се основава на твърдението, че за изпълнението на дадено действие, основен мотивационен стимул се явява сигурността за това, че действието може да бъде изпълнено. Тази сигурност според него влияе не само върху това, че ще се участва в определен вид дейност, но и че ще се вложат определени усилия и ще се прояви устойчивост в изпълнението. Причината за възникването на мотивацията за участие на спортиста е неговото възприемане за собствена ефективност, а не очакванията за самия резултат. Бандура разграничава очакванията за ефективност от тези за резултат. Разграничението, което прави е, че очакването за ефективност е убеждение за това, че успешно можем да извършим дадено действие или по точно казано това е преценката за лична компетентност. Докато очакването за

самия резултат се основава на оценката, че действието ще доведе до определен резултат. Така създаването се чувство на неуспех може да бъде резултат или от ниска Аз-ефективност или да се възприеме като неотзивчивост на социалната система към целенасочените действия на човека (Андреева, 2007).

За изследване на причините за поведението на човека такива каквито личността приема, субективно се обясняват и с теорията за *атрибуциите* (Attribution Theory). В спортната психология тя е въведена и използвана от Weiner (1980). Тази теория се фокусира върху постиженията за личните очаквания за резултат, които са последвани от дейността на личността. Или от това как самия индивид приема причините за получения резултат (за своя успех или неуспех). Изследванията на атрибуциите също се основават на изследванията на мотивацията за постижение (Герон и Мутафова, 2004). Атрибуциите при спортистите се различават от вида спорт (индивидуални и колективни).

Друга подобна теория за постиженията е теорията *на мотивацията за постижение*, която е разработена от Дейвид Макклеланд и описва потребността от постижения като подтик за преодоляване на препятствия, в търсене на предизвикателства както и към постигане на трудни цели. Този стремеж към постижения се свързва и с развитието на способностите (Ригио, 2006).

В спортната психология и не само се разглежда теорията за *целевата ориентация*, която е популяризирана от Duda (1987, 1992) и Roberts (1982). Тя се проявява и съществува в зависимост от вида на целите и нейните различни форми на поведение, което е насочено към постигането на определено постижение. Основно две са формите на целевата ориентация, които се използват и са приложими в спорта. Едната ориентация е тази към *себе си* (его ориентация) или към способността на индивида в желанието си да бъде по-добър от останалите като това се дължи на превъзходството

за собствения успех и възможности, а другата е *ориентирана към задачата*. В подкрепа на тази ориентация в спортната психология се използва и още една трета форма на целева ориентация, свързана със *социалната желателност* или *социалното признание* на тези, които са значими за индивида (Домусчиева-Роглева и Георгиев, 2005) .

3. Преглед на класификацията на юношеската възраст и връзката и с личността на юношата в спорта.

Детството, юношеството и младежката възраст съдържат в себе си специфични мотивационни синдроми. Когато в техния живот навлезе висококласния спорт, мотивите, които са свойствени за тази възраст се преформулират и на тяхно място се заменят с такива, които са характерни за по-горните възрасти. С голяма изразеност изпъкват мотивите за постижения и дори за свръхпостигания в спорта както и за саморегулация (Попов, 1998).

Юношеството е определено още и като възрастта между детството и зрелостта за пътя, който детето трябва да извърви, за да може да стане отговорно и творчески развито. То е предизвикателство пред младата личност за:

- получаване на автономност;
- за измененията и противоречията в ценностната система и ориентация;
- за търсенето на най-сложните въпроси, свързани с живота;
- разминаването между това което са и това, което трябва да бъдат, правят юношите чувствителни към справедливостта, противоречията и свободата;
- според Ж. Пиеже стремежът им към идеализъм ги води към стремеж за спасяване на света;
- противоречива е и отговорността им и тя е устремена повече към задълженията навън (Стаматов и Минчев, 2003).

Според А. Величков самата личност е един интегриран вътрешен модел на средата, която я заобикаля и място на самия индивид е в нея (Величков, 2000, стр. 42).

С бурни процеси на физическо израстване се характеризира ранното тийнейджърство. В този период на развитие е характерно с интензивното развитие на организма и това се явява стрес за него. Децата са най-своенравни и непослушни в училище, поради нетърпението да бъдат като възрастните и да пораснат. Това довежда от своя страна те да проявяват повече претенции, изразени всъщност към възрастните (учители и родители), но основно насочени към връстниците и себе си. Измествайки целите на образование и обучение се наблюдава и рязък спад в мотивацията им за учене.

Късното тийнейджърство /юношеството/ обикновено укротява емоциите по отношение предизвикателствата от живота. Реакциите и преживяванията са подобни, но вече се проявяват белези на нарастваща емоционална и социална зрялост (Минчев, 2003).

Разглеждайки поведението на личността в спорта и най-вече на юношата установяваме основно неговата дейност и отношение със средата. Спорта изисква специфична интеграция между дейност, личност, реализация и поведение. За личността и нейната активност важен елемент е спортната дейност. Това, което може да служи като измерител за реализацията на спортиста е неговото постижение и спортен резултат. Спортното постижение изисква най-доброто постижение в определените условия, конкуренция и точно определеното време. По този начин се създават предпоставки за напрежение преди състезанието, което изисква ефективно управление и регулиране на състезателното поведение, действия и преживявания (Янчева, 2004).

4. Развитие на личността чрез спорт.

Личността остава един от основните елементи на повечето преподавани програми по психология на упражненията и спорта като се продължава нейната линия на изучаване от психолозите, за да може да се разбере личността на успешния спортист. Има предположение, че изследователите не са изоставили темата за личността през последните години, а просто са изместили фокуса и интересите си към чертите на тревожност, оптимизъм, издръжливост и умствена издръжливост. Може би най-значителният напредък в областта на изследване на личността е пет факторният модел или пет факторната теория на личността (McCare & John, 1992; McCare & Costa, 2008). Този модел приема основните принципи на теорията на чертите в една между ситуационна последователност на петте личностни измерения наречени невротизъм, екстраверсия, откритост, приветливост и съвестност.

Друг наблюдаван важен момент, свързан с личността и резултатите са важноста на степента, в която самото спортно представяне се влияе от присъствието на публиката (Graydon & Murphy, 1995) и тази степен, в която имат положителен или отрицателен ефект върху спортното представяне (Woodman et al., 2009).

Добри доказателства се наблюдават и по отношение на това, че личността е свързана с участието при редовните упражнения (Rhodes & Pfaeffli, 2012; Rhodes & Smith, 2006) за хора, които участват в организиран спорт и такива, които не участват в организиран спорт. Могат да се очертаят и няколко общи цели, които да послужат за бъдещи изследвания в посока на личността и нейните аспекти:

- да се провери ролята на съвестта, откритостта и невротизма в разграничението между трениращи спортни участници и тези, които не тренират;

- в това дали резултатите от личностните тестове могат да разграничат спортистите, които участват в различни спортове;
- да се разгледа в по-широк фокус ролята на личността в социалните взаимодействия и груповите процеси
- изследванията, които са свързани с развитието, могат да дадат по-голяма яснота и за генетичните влияния на околната среда (като пример за това може да бъде и семейството) да допринесе за участието в спорта и дали това спортно участие с тези генетични влияния би улеснило съзряването и личностното развитие на спортиста (Allen et al., 2013).

5. Мотивация за успех и неуспех в спортната дейност.

Мотивите за постижение (успех) са стремежите на хората за постигането на успех и са устойчиви в различните видове дейности в живота им. Тези, които се стремят към постижения за успех, се характеризират с очаквания, които са с повишена проява на съвършенство, умения да организират ефективно своята работа, с по-ниска тревожност и страх от несполука. Локализацията на контрола при тях се свързва с вътрешната насоченост и с конкретните представи за бъдещето.

Успехът и неуспехът са определени като едни от най-важните фактори, които въздействат на мотивацията и определят дейността на индивида. Много от проучванията в тази област потвърждават, че успехът повишава чувството за собствената компетентност според (Vallerand, 1982) и усилва мотивацията на личността според (Weinner, 1983). При изпълнение на определена задача, която е съпроводена от успеха или неуспеха, тази от тях, която е била водеща при изпълнението ще предопределя мотивационния ефект при следващата дейност като я подобрява или влошава. Създалият се мотивационен ефект ще бъде следствие от субективното преживяване и възприемане на резултата от самия индивид (Георгиев, 2004).

Мотивацията за постижение оказва влияние върху целите, съдържанието на съответната дейност и положените усилия за индивидуалното поведение при ситуации с голямо напрежение. В литературата се посочва, че още в ранна възраст хората със силна потребност от мотивация за постижение се научават да постигат съвършенство при изпълнението си. Тя съдържа в себе си и няколко мотиви, свързани с избягването на неуспеха и със страха от несполуката както и преценката за способностите, които не са достатъчни (Хекхаузен, 1986). Изследванията върху мотивацията Woolfolk (1998) заявява следното, че ако мотивацията за постигане на успех е по-силно изразена от желанието за избягване на неуспеха, индивида ще бъде стимулиран от средния брой на неуспехите и ще иска да се реши възникналия проблем на всяка цена. Лесно постигнатият успех също може да намали равнището на мотивацията при хората със силна потребност от постижения. И обратното важи са тези, които са толкова силно обезкуражени от провала (Цветкова, 2004).

За да може да бъде обяснена мотивиращата сила в нейната основа трябва да търсим себепредставянето. Много изследвания са установили, че по-склонни са хората да си създават пречки в избраната от тях дейност, като си обяснят лошото справяне като видимо за другите или публично, а не лично и невидимо за околните (Shepperd & Arkin, 1989). По този начин себевъзпрепятстването има за цел да запази по скоро публичния образ, а не толкова оценката на способностите на личността. За това хората от една страна търсят одобрение, приемане и популярност, а от друга преуспяване, контрол и власт (Андреева, 2007).

6. Аз-ефективност в спорта.

Изследванията, направени в областта на Аз-ефективността при спортисти е пряко свързана с представянето на състезания. Аз-ефективността (Self-efficacy) се свързва с чувството на увереност на човека

в собствената му способност и компетентността да действа така, че неговите изяви и действия да довеждат до резултатът, който той желае. Това е друго понятие, което е релевантно на въпросите на себепредставянето и управлението на впечатленията. Аз-ефективността се свързва и с оценката за това как човекът се справя в специфична среда. За това дали състезателното поведение се проявява като ефективно или неефективно, адекватно или неадекватно, което зависи от механизмите на регулацията и саморегулацията. Процесът на опознаване на себе си е продължителен и сложен и е резултат от Аз-идентичността, а тя е основа на Аз-ефективността. За успешното себепредставяне и реализацията в спорта е необходимо и чувството за личен контрол. Що се отнася до разбирането на взаимовръзките и причините за постигнатия резултат и за собственото поведение се определят от локализацията на контрола. Съотношението между това „което съм“ и това „което искам да бъда“, определят самочувствието на спортиста и неговото личностно функциониране и изграждането на Аз-концепцията на спортиста (Янчева, 1998).

7. Спортът и физическата активност.

За да разберем самото понятие за спорт е нужно да проверим неговият произход, а именно значението му от латинска дума „disportare” или “desportare“, което е описание за телесно упражнение, игра и забавление. Като предназначение, той се подразделя на: спорт за всички, спорт в образователната система и спорт за високи постижения. (Сандански, 2015).

Спортът може още да бъде определен още и като избрана свободно форма и на двигателна и на мисловна дейност, която може да бъде целенасочена и организирана, свързана с индивидуалната или колективната дейност, опираща се на принципи в тренировъчния и състезателен процес с изградени правила за постигане на цели както за

здравите, така и в телесните и духовни общочовешки цели, изградени върху надпреварата в състезанието както с останалите така и със самия себе си (Рачев, 1998). Също така спорта може да помогне на индивида да съпостави, измери и тези качества с другите така, че да може да ги усъвършенства (Абдулхалек, 1996). Той е и въпрос на култура, чрез която се изграждат устойчиви и добри навици, формирани, благодарение на физическото възпитание (Ахмад, 2006).

Глава втора. Изследователски дизайн.

1.1. Цел

Целта на проведеното изследване е да се проследят различията между учениците от спортни и от общообразователни училища по отношение на личностните конструкти: Аз-ефективност, мотивация за одобрение, мотивация за успех и страх от несполука (неуспех) и себепрепятстване. От съществено значение е също така да се проследи връзката между социално демографските фактори пол, възраст, клас, спорт и спортен стаж от една страна и от друга страна горе-споменатите личностни конструкти.

1.2. Задачи

За да може да бъде постигната целта на дисертационното изследване са поставени следните изследователски и организационни задачи за проверка на издигнатите хипотези.

1.3. Организационни задачи

1. Да се определят изследваните лица по възраст, клас и вид училище, които ще участват доброволно в изследването от спортни и общообразователни училища.

2. Да се подберат подходящи методики, пригодени за българските условия – въпросници, тестове, изследващи Аз-ефективността в спорта, мотивацията за одобрение и мотивацията за успех и страх от нespoлука (неуспех) при ученици.

1.4. Изследователски задачи

1. Изследването на учениците от спортни и общообразователни училища да се осъществи с въпросници за установяване на статистически значими различия между вида училище.

2. Да се потърсят различия по отношение на нивото на преживяване на Аз-ефективност и себепрепятстване, мотивация за одобрение и мотивация за успех и страх от нespoлука (неуспех).

3. Да се установят съответни различия по някои от социално-демографските фактори (пол, възраст, клас) относно преживяването на Аз-ефективност, себепрепятстване, мотивация за одобрение и мотивация за успех и страх от нespoлука (неуспех).

4. Да се определи значимостта на факторите вид спорт и спортен стаж при учениците от спортни училища при проявата на тяхната Аз-ефективност, себепрепятстване, мотивация за одобрение и мотивация за успех и страх от нespoлука (неуспех).

5. Да се проследят връзките на зависимост между изследваните психологически и личностни конструкти: Аз-ефективност, себепрепятстване, мотивация за одобрение и мотивация за успех и страх от нespoлука (неуспех).

2. Хипотези

2.1. Основна хипотеза

Предполага се, че ще се наблюдават статистически значими различия между ученици в юношеска възраст от спортни и общообразователни училища по отношение на личностните конструктори Аз-ефективност, себепрепятстване, мотивация за одобрение и мотивация за успех и страх от несполука (неуспех). По-конкретно допускането е, **че учениците от спортни училища ще имат по-висока степен на проявление на Аз-ефективност, мотивация за одобрение и мотивация за успех в сравнение с учениците от общообразователни училища.**

2.2. Хипотези на изследването

Хипотеза 1. Допуска се, че ще съществуват статистически значими различия между учениците от спортни и общообразователни училища по отношение на степента на проявление на Аз-ефективността, себепрепятстването, мотивацията за одобрение и мотивацията за успех и страх от несполука (неуспех).

Хипотеза 2. Допуска се, че ще съществуват статистически значими различия между юношите в спортните и в общообразователните училища по отношение на социално-демографските фактори (пол, възраст, клас) спрямо Аз-ефективността, себепрепятстването, мотивацията за одобрение, мотивацията за успех и страх от несполука.

Хипотеза 3. Предполага се, че съществуват статистически значими различия между спортуващите ученици според вида спорт и спортен стаж по отношение на Аз-ефективността, себепрепятстването, мотивацията за одобрение и мотивацията за успех и страх от несполука.

Хипотеза 4. Предполага се, че ще съществува статистически значима връзка между изследваните личностни конструктори Аз-ефективност, себепрепятстване, мотивация за одобрение, мотивация за успех и страх от несполука (неуспех) в цялата извадка.

3. Изследвани лица

В проведеното изследване участваха общо 436 ученици на възраст между 12 и 19 годишна възраст като 328 от тях са от различни спортни училища в цялата страна, а останалите 108 ученици от средни общообразователни училища от един град. По пол бяха разпределени на 298 момчета и 138 момичета. Изследването бе проведено в четири спортни и две общообразователни училища в страната. Продължителността на тестирането на учениците продължи шест месеца – от месец декември 2018 г. до месец юни на 2019 г. Класовете, в които се осъществи проучването на мотивацията при учениците бяха от 7 до 12 клас чрез доброволно участие като се основаваха на писмено информирано съгласие от страна на родителите, учениците и училището за целите на научното изследване. Учениците от спортните училища, които участваха в изследването представляваха общо 19 вида спорт.

4. Ограничения при изследването

В проведеното изследване са включени доброволно за участие всички изследвани лица-ученици от спортни и общообразователни училища. Възрастта на учениците е от 12 до 19 годишна възраст като за спортните училища спецификата при провеждане на изследването е и проучването на вида спорт и спортен стаж в практикувания от тях вид спорт. Въпреки, че участниците в изследването се включиха доброволно, голяма част от тях, които бяха предвидени да се включат не успяха да вземат информирано съгласие от техните родители и предвидената бройка за изследвани лица беше и не пълна в информираните съгласия. Трудно се осъществи процеса на попълване и връщане на информираните съгласия, но благодарение на Класните ръководители и психолозите на съответните училища успяхме да ги набавим и по този начин учениците добиха по-голяма мотивация за участие. Относно попълването на анкетните листове имаше и ученици, които не спазваха инструкциите за работа със съответната психологическа методика и отговорите не съответстваха и

бяха случайно и некоректно попълнени. Малка час от анкетните листове бяха отстранени и анулирани. При общообразователните училища учениците, които се съгласиха да участват бяха от 8 до 12 клас.

5. Методики за събиране на данни

В настоящото изследване са използвани три въпросника:

1) Методика за изследване на Аз-ефективността в спорта (Янчева и Мишева, 2005), която включва две под скали - Аз-ефективност и себепрепятстване.

2) Тест МУН на А. А. Реан (тест за психо диагностика на мотивацията за успех и несполука), състоящ се от една скала чиито високи стойности показват мотивация за успех, а ниските страх от неуспех.

3) Мотивация за одобрение по Д. Краун и Д. Марлоу е последната методика, използвана за снемане на данни по настоящото изследване.

6. Методи за обработка и анализа на резултатите от изследването.

За обработка на данните бе използвана програма SPSS 16 и SPSS 20, чрез прилагането на:

1) T-test, който е статистически метод, позволяващ сравнения на малки групи по средни стойности.

2) Хи-квадрат анализ, който е непараметричен метод за верификация на хипотези чрез оценяване на връзката между променливи на номинално и рангово ниво.

3) Дисперсионен анализ, при който статистиката позволява да откриваме групи чиито средни стойности по съответната характеристика могат да се различават статистически значимо (Джонев, 2004).

4) Корелационен анализ за измерването на статистическа взаимна връзка между две или повече случайни величини.

Трета глава. Резултати от изследването за доказване на хипотезите.

1. Резултати за доказване на хипотеза номер едно.

За установяване на различия в степента на проявление на измерваните характеристики бяха предприети статистически анализи, доказващи наличието на различия между групи. Първоначално бяха установени нивата на изразеност на факторите. При методика „*Аз-ефективност в спорта*”, която се състои от две скали *аз-ефективност* и *себепрепятстване*, бяха отчетени три степени на проявление за всяка от двете скали: за *Аз-ефективност* - *0 - 30 ниско, 31 - 49 средно и над 50 високо*, за степените на *себепрепятстване* бяха получени следните резултат – *0 - 19 ниско, 20 - 30 средно и над 31 високо*. По отношение на методиката „*Мотивация за одобрение*” стойностите, очертаващи нивата на проявление на мотивацията за одобрение са – *0 - 8 ниско, 9 - 13 средно, над 14 високо*. В методиката за измерване на „*Мотивация за успех и страх от несполука*”, нямаме разпределяне на стойностите в степени поради спецификата в структурата на методиката и теоретичната концепция върху, която се основава тя, а именно, че хората проявяват преимуществено един от двата мотива: за успех или страх от несполука (неуспех), която направлява избора на поведенчески стратегии.

1.1. Сравнение по степени на себепрепятстване на учениците от спортни училища и общообразователни училища.

В изследването на *спортните училища*, където общият брой изследвани лица е 328 ученици, по скала себепрепятстване се наблюдава следното разпределение по степен на проявление на тази характеристика:

- 21.3% от ИЛ в СУ демонстрират ниско равнище на себепрепятстване;
- 64% от ИЛ в СУ показват средно равнище на себепрепятстване;
- 14.6% от ИЛ в СУ имат високо равнище на себепрепятстване.

При *общообразователните училища* изследваните 108 ученици, показват следните резултати в степените на проявление при себепрепятстването:

- 10.3% от ИЛ в ОУ демонстрират ниско равнище на себепрепятстване;
- 62.6% от ИЛ в ОУ показват средно равнище на себепрепятстване;
- 27.1% от ИЛ в ОУ имат високо равнище на себепрепятстване.

Получените различия, в себепрепятстването, между ученици от спортно училище и ученици от *общообразователно училище* показват стойност на хи-квадрат анализа $X^2(4, N = 436) = 13.010$ при ниво на значимост $p < .05$. Резултатите показват, че учениците от *общообразователните училища* имат по-висока степен на себепрепятстване в сравнение с учениците от спортните училища. Данните са статистически значими и надеждни, подкрепят се и от използваният Т-критерий за сравнението на групи по средни стойности, които са както следва $M_{СУ} = 24.65$; $SD_{СУ} = 6.23$ и $M_{ОУ} = 26.95$; $SD_{ОУ} = 6.29$, резултатът от анализът $T(434, N = 436) = 3.305$ с коефициент на значимост $p < .05$, също потвърждава този извод.

1.2. Сравнение по степени на Аз-ефективност на учениците от спортни училища и *общообразователни училища*.

Измерените нива на проява на Аз-ефективността в двата вида училища е както следва:

Учениците от *спортни училища* показват

- 4.6% от ИЛ в СУ с ниско равнище на Аз-ефективността;
- 72.6% от ИЛ в СУ със средно равнище на Аз-ефективността;
- 22.9% от ИЛ в СУ с високо равнище на Аз-ефективността.

Юношите от *общообразователните училища* имат следните резултати:

- 5.6% от ИЛ в ОУ с ниско равнище на Аз-ефективността;

- 86% от ИЛ в ОУ със средно равнище на Аз-ефективността;
- 8.4% от ИЛ в ОУ с високо равнище на Аз-ефективността.

Данните, които бяха получени чрез използването на статистическия метод хи-квадрат анализ показват, че съществуват значими различия между учениците от спортно училище и учениците от общообразователно училище в степента на изразеност и честотата на проява на съответната степен на Аз-ефективност при юношите от двата вида училища $\chi^2(4, N = 436) = 11.161$ при ниво на значимост $p < .05$. Средните стойности и нивото на значимост, получено чрез използвания Т-критерий също потвърждават наличието на различия между учениците от двата вида училища, като данните представят следното $M_{СУ} = 43.77$; $SD_{СУ} = 7.02$ и $M_{ОУ} = 41.16$; $SD_{ОУ} = 6.33$, и резултат от анализът $T(434, N = 436) = 3.411$ с коефициент на значимост $p < .05$. Резултатите посочени по-горе доказват, че групата на учениците от СУ има по-висока средна стойност по Аз-ефективност, в сравнение с групата учениците от ОУ. Това води към извода, че спортуващите ученици значително по-често в сравнение с другите преживяват себе си като ефективни в това, което вършат.

1.3. Сравнение по степени на мотивация за одобрение на учениците от спортни училища и общообразователни училища.

Резултатите, които показват учениците по отношение на *Мотивацията за одобрение* са следните за учениците от *спортни училища*:

- 16 % ниско равнище на мотивацията за одобрение;
- 58 % средно равнище на мотивацията за одобрение;
- 26 % високо равнище на мотивацията за одобрение.

Юношите от *общообразователните училища* показват следните резултати:

- 37% ниско равнище на мотивацията за одобрение;
- 22% средно равнище на мотивацията за одобрение;

→ 20.6% високо равнище на мотивацията за одобрение.

Получените резултати са статистически значими и потвърдени от данните от Т-критерии за $M_{CY} = 11.77$; $SD_{CY} = 2.90$ и $M_{OY} = 10.42$; $SD_{OY} = 3.39$, и резултат от анализът $T(434, N = 436) = 3.122$ с коефициент на значимост $p < .05$. Както се вижда, от данните и статистиката, учениците от СУ имат по-висока средна стойност на мотивация за одобрение, в сравнение с юношите от ОУ. По-високите средни стойности, получени при мотивацията за одобрение за учениците от спортните училища могат да бъдат интерпретирани с това, че одобрението от околните за постъпките или постигнатите резултати стимулира силно учениците от спортни училища.

1.4. Разпределение на учениците от спортни училища и общообразователни училища по отношение на мотивацията им за успех и страхът им от неуспех .

Резултатите получени от теста мотивация за успех и страх от несполука (неуспех) показват, че не се наблюдават статистически значими различия между двата вида училища и наличието или отсъствието на мотивация за успех или страх от неуспех. При това анализът с хи-квадрат, също и от Т-критерий не показват значими различия между двете групи, хи-квадрат анализ $\chi^2(2, N = 436) = 1.414$ при ниво на значимост $p = .493$. Средните стойности по методиката мотивация за успех и страх от неуспех са твърде близки $M_{CY} = 13.83$; $SD_{CY} = 3.21$ и $M_{OY} = 13.81$; $SD_{OY} = 2.61$ нивото на значимост, получено чрез използвания Т-критерий също отрича наличието на различия между учениците от двата вида училища, като данните от анализът представят следното $T(434, N = 436) = .074$ с коефициент на значимост $p = .941$. При отразяване на участниците в изследването чрез процентно съотношение, се вижда също така, че учениците от двата вида училища са разпределени сравнително равномерно в резултатите си по методиката „Мотивация за успех и страх

от несполука”. От учениците, учащи в спортно училище 40% декларират страх от неуспех, а 60% показват мотивация за успех. При подрастващите от общообразователно училище 45% показват страх от неуспех, а 55% имат мотивация за успех.

2. Резултати за доказване на хипотеза номер две.

2.1. Различия в равнищата на проявление при всички конструкти според социално-демографските фактори пол, възраст и клас за всички ученици.

Таблица №1. Различия в равнищата на проявление и средните стойности за всички конструкти според социално-демографските фактори пол, възраст и клас за учениците за двете училища ($N = 436$).

Соц. демографски фактори	Аз-ефективност		Себе-препятстване		Мотивация за одобрение		Мотивация за успех и страх от несполука	
	X^2/T	p	X^2/T	p	X^2/T	p	X^2/T	p
Пол	0.468	0.640	0.778	0.437	-1569	0.117	-3.534	0.000
Възраст	19.612	0.143	20.531	0.114	18.395	0.189	20.135	0.005
Клас	24.159	0.007	13.010	0.223	14.830	1.138	13.951	0.016

Критичните стойности на p са: $p < 0.05$ *; $p < 0.01$ **, $p < 0.001$ ***

Представените в таблица №1 резултати, относно значимостта между социално-демографските фактори *пол*, *възраст* и *клас* и степента на проявление на Аз-ефективността, себепрепятстването, мотивацията за одобрение и мотивацията за успех и страх от неуспех, установиха значимост само при *мотивацията за успех и страх от несполука (неуспех)* за факторите *пол* по средни стойности и по *възраст* и *клас* за степени на проявление при учениците от спортни училища и при учениците от общообразователните училища, участващи в емпиричното изследване. За

фактора *клас* статистически значими различия в степента на проявление се отчитат и при *Аз-ефективността*.

2.1. Различия в равнището на проявление на мотивацията за успех и страх от неуспех според фактора пол за двете училища.

Взаимовръзката, която се установи между *пола* и мотивацията за успех и страх от несполука (неуспех) за всички ученици от двата вида училища, показва своята значимост при използваният анализ на Т-критерии за сравнение на средните им стойности където - $T(434, N = 436) = -3.534$ е с коефициент на значимост $p < .05$. Получените различия идват от тези между момчетата и момичетата от двата вида училища, което се потвърждава и от средните им стойност. Те са по-ниски за *момчетата* ($M = 13.489$ и $SD = 3.103$) и по-високи за *момичетата* ($M = 14.594$ и $SD = 2.878$). Различията по отношение на фактора *пол* спрямо *вида училище* (спортно и общообразователно), наблюдавани по отношение на сравнението по средни стойности на мотивацията за успех и мотивацията за страх от несполука (неуспех) са показани на таблица №2.

Таблица №2. Различия по средни стойности на мотивацията за успех и страх от неуспех според фактора пол за всички ученици.

Соц. демографски фактор		Мотивация за успех и страх от неуспех			
		Всички ученици (436)			
		<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>T</i>	<i>p</i>
Пол	Момче	13.489	3.103	-3.534	0.000
	Момиче	14.594	2.878		

И за двете училища различията са статистически значими и в голяма степен са свързани с това до колко момчетата и момичетата ще проявят своята мотивация, поставяйки на преден план или мотива за успех или мотива за страха от провал (неуспех).

Таблица №3. Разпределение на учениците по средни стойности по пол при мотивацията за успех и страх от неуспех за двата вида училища (N = 436).

Мотивация за успех и страх от неуспех за Спортно училище			
Пол	Брой	М	SD
момче	247	13.53	3.102
момиче	81	14.78	2.979
Мотивация за успех и страх от неуспех за Общобразователно училище			
Пол	Брой	М	SD
момче	51	13.45	2.571
момиче	57	14.19	2.642

Това сравнение ни показва различията, които се срещат по пол при мотивацията за успех и страх от неуспех за двата вида училища и по конкретно за *спортните училища* имаме разпределение:

→ *Мотивацията за успех при момчетата е по-висока* - $M = 14.78$ и $SD = 2.279$ от *мотивацията за успех при момчетата* - $M = 13.53$ и $SD = 3.102$.

→ *За общобразователните училища мотивацията за успех при момчетата също е по-висока* - $M = 14.19$ и $SD = 2.264$ от *мотивацията за успех при момчетата* - $M = 13.45$ и $SD = 2.571$.

Това сравнение извежда *момчетата* от спортно училище с по-големи средни стойности за разлика от общобразователните училища. Това от своя страна разкрива по-голямата мотивация за неуспех при момчетата за разлика от момчетата. Тези по-ниски резултати в равнищата на мотивацията за успех и неуспех при *момчетата* биха довели до по-високата тревожност и липса на контрол при проявата на мотивация в учебната, учебно-тренировъчната и спортно-състезателната дейност. Също така както вече споменахме за постигането на положителни резултати в спортната дейност е необходимо Аз-ефективността и мотивацията за одобрение на спортуващите юноши да имат високи стойности в равнището

на проявление, за да може да се предотврати неуспеха и провала в учебната и тренировъчната дейност. Това при момчетата е повлияло в по-голяма степен въпреки по-ниските им нива на страх от неуспех и по-голямото преживяване на мотивацията за успех. Това е и една добра предпоставка за по-високата преценка на личните способности и увереността им за постигането на високи спортни и учебни резултати от тези на момчетата.

2.3 Разпределение на мотивацията за успех и страх от неуспех по вида училище.

При сравнението между двата вида училища за *Спортните училища* - *мотивацията за успех* остава най-висока за учениците на възраст от 17 години (12.2%), 15 години (11.6%) и 16 години (10.7%) или горна училищна възраст, описани на таблица №4. Мотивацията за успех в така изброените възрасти насочва към поетапно затвърждаване и следване на спортно състезателният път, характерен за специализираната подготовка на учениците от спортни училища. Мотивацията за *страх от неуспех* също е висока за учениците на възраст от 14 години (9.8%) и може да се свърже с предстоящата състезателна реализация и трудност при проява на собствените способности на турнири или спортни състезания, което за тази възраст в спортните училища е и първоначален етап в утвърждаване на спортно тренировъчната дейност.

За *общообразователните* училища *мотивацията за успех* също е по-висока от тази на мотивацията за страх от неуспех, но само за 15 (14.8%) и 18 (11.1%) годишните ученици. Тези резултати по години обхващат възрастовия диапазон от 15 до 19 години, отнасящи се за средна и горна училищна възраст, представени на таблица №4. И за тях също е характерно научаването и затвърждаване на вече избраната от тях професионална насока за реализация, но и е свързана още с научаването на много нови знания. При учениците в избора на страха от неуспех се наблюдават

съществени различия само за възрастта от 16 години (12.0%). Надвишаващите стойности на страха от неуспех е донякъде свързано и с преминаването в по-горният образователен етап подготвящ учениците за съществените знания за приложение. Що се отнася до практическата реализация на учениците е необходимо да се имат в предвид и действието на няколко много важни фактори за нейното осъществяване. Най-важният е свързан с изграждането на реални очаквания за реализиране на успеха, опиращ се на постигнати високи резултати в миналото. Другият е да се следват учебните задачи последователно и на малки стъпки така, че да се отчита личния прогрес, а не постоянното сравняване на резултатите с другите, което би довело до засилено равнище на личностна тревожност и себепрепятстване в дейността и активността на ученика

Таблица № 4 Процентно разпределение на мотивацията за успех и страх от неуспех за двата вида училища.

Училища				Възраст в години (12-19)								Общо
				12	13	14	15	16	17	18	19	
Спортно	Мотивация	Страх от неуспех	Брой	0	23	32	23	15	24	15	0	132
			%	0.0%	7.0%	9.8%	7.0%	4.6%	7.3%	4.6%	0.0%	40.2%
	Общо		Брой	2	27	19	38	35	40	30	5	196
			%	.6%	8.2%	5.8%	11.6%	10.7%	12.2%	9.1%	1.5%	59.8%
				Брой	2	50	51	61	50	64	45	5
			%	.6%	15.2%	15.5%	18.6%	15.2%	19.5%	13.7%	1.5%	100.0%
Общобразователно	Мотивация	Страх от неуспех	Брой		0	9	10	13	12	4	0	48
			%		0.0%	8.3%	9.3%	12.0%	11.1%	3.7%	0.0%	44.4%
	Общо		Брой		1	8	16	11	10	12	2	60
			%		.9%	7.4%	14.8%	10.2%	9.3%	11.1%	1.9%	55.6%
				Брой		1	17	26	24	22	16	2
			%		.9%	15.7%	24.1%	22.2%	20.4%	14.8%	1.9%	100.0%

2.5. Различия в степените на Аз-ефективността по фактор клас за по вида училище (Спортно и Общобразователно).

Таблица №5. Процентно разпределение по степен на изразеност при Аз-ефективността по фактор клас и за двата вида училища.

Училища		Нива		7,00	8,00	9,00	10,00	11,00	12,00	Общо
Спортно	Аз-ефективност	30 ниско	Брой	4	4	1	2	1	3	15
			%	1.2%	1.2%	.3%	.6%	.3%	.9%	4.6%
		31-49 средно	Брой	43	48	51	23	50	23	238
			%	13.1%	14.6%	15.5%	7.0%	15.2%	7.0%	72.6%
		50 високо	Брой	18	5	14	12	20	6	75
			%	5.5%	1.5%	4.3%	3.7%	6.1%	1.8%	22.9%
		Брой	65	57	66	37	71	32	328	
		%	19.8%	17.4%	20.1%	11.3%	21.6%	9.8%	100.0%	
Общобразователно	Аз-ефективност	30 ниско	Брой		4	1	1	0	0	6
			%		3.7%	.9%	.9%	0.0%	0.0%	5.6%
		31-49 средно	Брой		20	23	15	19	16	93
			%		18.5%	21.3%	13.9%	17.6%	14.8%	86.1%
		50 високо	Брой		0	5	3	1	0	9
			%		0.0%	4.6%	2.8%	.9%	0.0%	8.3%
		Брой		24	29	19	20	16	108	
		%		22.2%	26.9%	17.6%	18.5%	14.8%	100.0%	

При сравнението на вида училище при спортното Аз-ефективността е в проявление по степени на средни и високи, докато за общобразователното е само с изразени средни. За контрол над ситуацията и за това до колко учениците спортисти са завършили процеса на опознаване на себе си (Аз-идентичност) и своите възможности ще определя и тяхната самоувереност и самочувствие за това което искат да бъдат и да постигнат в своята реализация. Това може да доведе и до по-обстойното проучване на психологичните нагласи за различните видове мотиви на учениците от спортни училища за тяхната най-точна характеристика спрямо изследваните демографски фактор.

Таблица №5 нагледно представя ясно изразените стойности средни и високи за равнищата на преживяване при Аз-ефективността за Спортните училища:

- 9 клас (15.5%) за високо равнище;
- 11 клас (15.2%) за средно равнище,
- 8 клас (14.6%) средно равнище.

Наблюдават се и различия в процентното разпределение и по сравнение на високи стойности на проявление на Аз-ефективност в Спортно училище за разлика от Общообразователното училище по високо равнище за класовете:

→ 11 клас (6.1%) за високо равнище;

→ 7 клас (5.5%) за високо равнище, което е в по-голямо процентно отношение за разлика от Общообразователното училище.

При *общообразователните* училища има различия при класовете в това, че учениците от Спортни училища са изследвани от 7 до 12 клас, докато от Общообразователни от 8 до 12 клас. За най-високи средни стойности за *Аз-ефективността* по класове са отчетени при:

→ 9 клас (21.3%) за средно равнище;

→ 8 клас (18.5%) за средно равнище;

→ 11 клас (17.6%) за средно равнище.

И в това училище преобладават средни стойности за учениците от горна училищна възраст, но различията с в по-слабо изразените високо такива. Само при учениците от 8 клас се наблюдава (3.7%) ниско равнище на Аз-ефективност, изобразено на таблица №5. Високите стойности за ниско равнище при Аз-ефективността за учениците може да се свърже с прехода към гимназиалния етап в средното образование. Необходимостта от фокусирането върху това, което са постигнали учениците като успехи и за това какви са личните им очаквания и какво те биха искали да постигнат като крайна цел, зависи от последователните действия в учебния процес. Или как те възприемат причините довели до получения резултат за успех или неуспех чрез своите атрибутивни теории.

И при двата вида училища са на лице високи степени при ниското равнище на Аз-ефективност в прогимназиално и гимназиално обучение (7, 8 клас), докато нарастването в гимназиалният етап е съществено и за двете училища. Преходът и професионалната ангажираност с учебна и учебно-

тренировъчна дейност изискват учениците да бъдат убедени в това, че не само могат да се справят с тези предстоящи дейности, но и те да доведат и до желанния резултат.

3. Различия в равнищата при Мотивация за успех и страх от неуспех по фактор клас за двете училища.

Таблица №6. Процентно разпределение на Мотивация за успех и страх от неуспех по фактор клас при двата вида училища (N = 436).

Училища				Класове						Общо
				7	8	9	10	11	12	
Спортно	Страх от неуспех	Брой	32	33	20	10	28	9	132	
		%	9.8%	10.1%	6.1%	3.0%	8.5%	2.7%	40.2%	
	Мотивация за успех	Брой	33	24	46	27	43	23	196	
		%	10.1%	7.3%	14.0%	8.2%	13.1%	7.0%	59.8%	
	Общо		Брой	65	57	66	37	71	32	328
			%	19.8%	17.4%	20.1%	11.3%	21.6%	9.8%	100.0%
Общообразователно	Страх от неуспех	Брой		12	14	9	8	5	48	
		%		11.1%	13.0%	8.3%	7.4%	4.6%	44.4%	
	Мотивация за успех	Брой		12	15	10	12	11	60	
		%		11.1%	13.9%	9.3%	11.1%	10.2%	55.6%	
	Общо		Брой		24	29	19	20	16	108
			%		22.2%	26.9%	17.6%	18.5%	14.8%	100.0%

Сравняването на получените резултати при спортното и общообразователно училище, показани на таблица №6, сочат отново повишени резултати на *мотивацията за успех* при учениците юноши от *спортно училище* за гимназиален етап - 9 клас (14.0%), 11 клас (11.01%), 7 клас (10.01). Кое то отново потвърждава постоянството и упоритото преследване и реализиране на поставените цели в горна училищна възраст, но и при началото на подготовката за гимназиален етап в сериозната учебна и спортна дейност. За класове с изразени високи стойности в мотивацията за страх от неуспех се установи за класовете от 8 клас (10.01%), който отново свързва преходния етап от образователната степен.

За *общообразователните* училища в сравнението по високи стойности и степени преобладава мотивацията за успех само при 9 клас (13.9%). В останалите класове процентното сравнение е приблизително

еднакво за класовете – 8 клас (11.1%) и в11 клас (11.1%), представени на таблица №6. Тези резултати са показател за обръщане на повече внимание върху това към което са насочени в момента учениците, а именно до колко имат сили и възможности да преследват успеха и да избягват провала (неуспеха). За тези училища ще бъде от важно значение да се намерят правилните начини за по-ефективно регулиране и саморегулиране на мотивацията, за да може да се осъществява адекватно целеобразуване и последваща активност за постигане на по-добри резултати в учебната дейност. Следователно мотивацията им за успех в учебната дейност трябва да зависи както от индивидуалните личностни характеристики, последвани от когнитивните особености на функциониране на всеки един ученик, така и от непрестанната връзка със средата, в която получават необходимата информация и подкрепа за своите действия.

4. Резултати за доказване на хипотеза номер три.

4.1. Таблица №7. Различия, получени при личностните конструктори според факторите спорт и спортен стаж за Спортното училище.

Източник на вариация	Аз-ефективност		Себе-препятстване		Мотивация за одобрение		Мотивация за успех и страх от неуспех	
	<i>F</i>	<i>p</i>	<i>F</i>	<i>p</i>	<i>F</i>	<i>p</i>	<i>F</i>	<i>p</i>
Вид порт	2.132	0.005**	1.965	0.011*	1.264	0.210	1.869	0.018*
Спортен стаж	0.803	0.666	0.897	0.563	1.179	0.290	1.875	0.028*

F- коефициент на Фишър.

p-критичните стойности на *p* са: $p < 0,05^*$; $p < 0,01^{}$, $p < 0,001^{***}$**

За фактора *вид спорт* са избрани от учениците реално практикувани 19 вида спорт (футбол, борба, джудо, карате, плуване, баскетбол, лека атлетика, волейбол, бокс, тенис на маса, художествена гимнастика, ръгби, мотокрос, тенис на корт, акробатика, гребане, кану-каяк, стрелба, спортна

гимнастика). При взаимодействието на *видовете спорт* с личностните психологически конструкти само за учениците юноши от спортните училища статистически значими различия са регистрирани само за:

- Аз-ефективността
- Себепрепятстването
- Мотивацията за успех и страх от нелюбова (неуспех).

Независимият фактор *вид спорт*, използван в изследването не оказва статистически значимо различие по отношение на *мотивацията за одобрение* според направения дисперсионен анализ $F(18, 309, N = 327) = 1.264$ при коефициент на значимост $p = .210$. Това може да бъде добър показател за увереност в собствената компетентност и способност за справяне, независеща от средата, в която са заобиколени учениците и също така за добре изградена вътрешна мотивация.

4.1. Разпределение на броя ученици от Спортно училище, които са избрали своя вид спорт.

Спортовете *волейбол, мотокрос, тенис на корт и акробатика* са спортовете, които са избрани само от по един ученик. В представените данни тези спортове отсъстват като информация за средни стойности, защото не дават съответната информация поради наличието на по един участник в съответния вид спорт и не могат да бъдат пресметнати средни стойности и стандартното отклонение за тях.

4.2. Статистически значим различия при Себепрепятстването спрямо фактора вид спорт по средни стойности при учениците от Спортно училище ($N = 328$).

Получените статистически значими стойности при изследването за *вида спорт* при спортните училища е с проявени ниски и средни стойности за личностния конструкт *себепрепятстване*. За взаимодействието между *себепрепятстването* и *вида спорт* значимостта според дисперсионния анализ е $F(18, 309, N = 327) = 1.965$ и с коефициент на значимост $p < .05$ и

е статистически значимо за спортовете с най-високи средни стойности на *себепрепятстване*, а именно: *стрелба* ($M = 29.00$ и $SD = 4.243$), *карате* ($M = 27.14$ и $SD = 1.574$), *тенис на маса* ($M = 26.10$ и $SD = 5.025$), *борба* ($M = 26.07$ и $SD = 7.548$), *футбол* ($M = 25.67$ и $SD = 5.562$), *плуване* ($M = 25.07$ и $SD = 6.545$). С най-ниски стойности на *себепрепятстване* се открояват спортовете *гребане* ($M = 20.00$ и $SD = 2.828$), *кану-каяк* ($M = 20.53$ и $SD = 4.758$) и *бокс* ($M = 22.03$ и $SD = 6.878$).

4.3. Статистически значим различия при Аз-ефективността по фактор вид спорт по средни стойности за Спорно училище ($N = 328$).

Съществени значими различия от направения дисперсионен анализ е за *Аз-ефективността при значимост* $F(18, 309, N = 327) = 2.132$ и $p < .05$ и е с изразени средни и високи стойности. Отчетените спортовете с най-високи средни стойности при учениците спортисти са: *баскетбол* ($M = 47.333$ и $SD = 4.922$), *тенис на маса* ($M = 46.600$ и $SD = 5.020$), *кану-каяк* ($M = 46.471$ и $SD = 4.332$), *лека атлетика* ($M = 45.938$ и $SD = 5.026$), *ръग्би* ($M = 45.899$ и $SD = 6.845$), *стрелба* ($M = 45.500$ и $SD = 2.121$). За ниски стойности при преживяването на *Аз-ефективност* е отчетено за спорта *карате* ($M = 36.429$ и $SD = 6.604$).

4.4. Статистически значим различия при Мотивацията за успех и страх от несполука по фактор вид спорт по средни стойности за учениците от Спорно училище.

За установяването на различията при *мотивацията за успех и страх от несполука (неуспех)* спрямо вида спорт бяха отчетени стойности за значими различия чрез дисперсионния анализ и коефициент на Фишър $F(18, 309, N = 327) = 1.869$ при коефициент на значимост $p < .05$. Спортовете с най-големи средни стойности при *мотивацията за успех* са отчетени за: *гребане* ($M = 17.00$ и $SD = 0.000$), *худ. гимнастика* ($M = 16.00$ и $SD = 1.000$), *стрелба* ($M = 16.00$ и $SD = 0.000$), *кану-каяк* ($M = 14.88$ и $SD = 2.369$), *лека атлетика* ($M = 14.88$ и $SD = 2.579$), *тенис на маса* ($M = 14.85$

и $SD = 2.581$), *ръзби* ($M = 14.56$ и $SD = 3.432$), *спортна гимнастика* ($M = 14.11$ и $SD = 2.205$). Но също така и отново има спортове с ниски стойности и при мотивацията за успех и отново за спорта *карате* ($M = 10.14$ и $SD = 3.338$).

4.5. Статистически значим различия при Мотивацията за успех и страх от неуспех по фактор спортен стаж за учениците от Спорно училище ($N = 328$).

Регистрираните резултати в изследването при фактора *спортен стаж*, установиха, че няма статистически значими различия при изследваните личностни конструкти *Аз-ефективност* $F(14, 131, N = 327) = 0.803$ с коефициент на значимост $p = .666$, *себепрепятстване* $F(14, 313, N = 327) = 0.897$ с коефициент на значимост $p = .563$, *мотивация за одобрение* $F(14, 313, N = 327) = 1.179$ с коефициент на значимост $p = .290$, а само и единствено различия относно *спортния стаж* са отчетени при *мотивацията за успех и страх от неуспех* $F(14, 313, N = 327) = 1.875$ и коефициент на значимост $p < .05$. Най-изявените години *спортен стаж*, свързани с *мотивацията за успех* на учениците спортисти в години е за средни стойности от: 15 г. ($M = 18.50$ и $SD = 0.707$) 12 г. ($M = 16.00$ и $SD = 2.121$), 9 г. ($M = 14.81$ и $SD = 3.371$), 6 г. ($M = 14.63$ и $SD = 3.090$), 13 г. ($M = 14.60$ и $SD = 3.362$), 10 г. ($M = 14.43$ и $SD = 2.201$), 5 г. ($M = 14.24$ и $SD = 2.248$). Също така най-уверени в *мотивацията за успех* са учениците с натрупан 15 годишен *спортен стаж* ($M = 18.50$ и $SD = 0.707$) и с най-висока средна стойност.

5. Резултати за доказване на хипотеза номер четири.

5.1. Таблица №8. Корелационен анализ на изследваните конструкти при за всички изследвани ученици.

Конструкти	Себепрепятстване	Аз-ефективност	Мотивация за одобрение	Мотивация за успех и страх от неуспех
Себепрепятстване	1	-.361	-.190	-.203
		.000	.000	.000
Аз-ефективност	-.361	1	.198	.453
	.000		.000	.000
Мотивация за одобрение	-.190	.198	1	.281
	.000	.000		.000
Мотивация за успех и страх от неуспех	-.203	.453	.281	1
	.000	.000	.000	

Тези резултати показват, че Аз-ефективността е свързана положително с резултатите на *мотивацията за успех* $r(434) = .453$ и $p < .05$ и *мотивацията за одобрение* $r(434) = .198$ и $p < .05$. Между *мотивацията за одобрение* и *мотивацията за успех* при учениците и от двата вида училища съществува връзка на зависимост $r(434) = .281$ и $p < .05$. Резултатите от корелационния анализ показва, че *себепрепятстването* е единственият конструкт, който има негативна връзка с останалите, което означава, че ниските стойности на себепрепятстването са свързани с високите стойности по другите скали. В този смисъл връзката между *себепрепятстване* и *Аз-ефективност* е негативна $r(434) = -.361$ и $p < .05$ и показва, че когато юношите имат високо себепрепятстване имат ниска Аз-ефективност. Същата логика може да бъде проследена и във връзката на *себепрепятстването* с *мотивацията за одобрение* $r(434) = -.190$ и $p < .05$ и *мотивацията за успех и страх от неуспех* $r(434) = -.203$ и $p < .05$.

Дискусия на получените резултати.

Доказани са различията по отношение преживените нива на личностните конструкти при *Аз-ефективността, себепрепятстването и мотивацията за одобрение* при доказване на **първата хипотеза**. Получените различия между учениците от *спортни и общообразователни* училища се изразяват в по-високата *Аз-ефективност*, по-ниското себепрепятстване и по-високата мотивация за одобрение, които учениците от спортно училище имат. Това се потвърди и от друг важен мотивационен фактор, зависещ от средата, а именно *мотивацията за одобрение*. И както това беше потвърдено и от някои автори, спортистите могат да бъдат мотивирани от материални награди и от нематериални такива, които могат да ги подкрепят с публичното признание или чрез одобрението на семейството и близките хора. Като по този начин тези награди могат да стимулират и повишат мотивацията и вярата в собствената компетентност на тези отдадени на спорта подрастващи (Burton & Raedeke, 2008; Мутафова и Йосифов, 2003).

Тези резултати съвпадат с допускането в литературния обзор за *Аз-ефективността* в това, че при дадено изпълнение на определено действие важен стимул се явява вярата и сигурността в собствената компетентност за това, че определеното действие ще може да бъде изпълнено (Bandura, Self-Efficacy Theory).

Друга важна особеност, която се наблюдава при изследваните ученици е значимите различия при демографските фактори *пол, възраст и клас* спрямо психологическите конструкти. Това е и **втората хипотеза**, която се потвърждава частично. *Аз-ефективността* също се оказва значима при демографския фактор *клас*, заради нейното преживяване във всеки един образователен етап и най-вече гимназиалният. Другият важен момент, който е свързан с различията при социално-демографските фактори е и с *успехът и неуспехът*, проявен и при трите социално-демографски фактора

пол, възраст и клас при активно спортуващите ученици със статистически значими различия за тях. И както вече е установено и от други автори *мотивацията за успех* е зависима и от свързаните с нея генерализирани очаквания (Янчева, 2005) на подрастващите спортисти за това те да могат да разберат и регулират своето поведение във важна за тях ситуация.

Атрибуциите са другата прогностична представа за това как самият спортист от спорно училище би обяснил своя неуспех и на кого ще припише причините за мотивационното въздействие в спортната практика (Василев и Василев, 2014). Също така и в самия вид спорт се различават атрибуциите спрямо тяхното определяне (Герон и Мутафова, 2004; Jarvis, 1999).

Сравняването на учениците от спорно училище с тези от общообразователно в дисертацията спомага за установяване на това каква може да бъде насочеността в усилията да се проявява определен вид личностен конструкт спрямо разглеждания фактор. Но когато разглеждаме значението на личностните мотивационни конструкти само при учениците от спортни училища е важно да определим и как те се свързват с избория от тях вид спорт и продължителността на практикуването му. **Трета хипотеза се потвърждава частично**, тя е свързана с различията при *вида спорт* и *спортен стаж* спрямо личностните конструкти. Установяването на нарастване през годините на мотивацията за успех и нейното затвърждаване в последните учебно-тренировъчни години за прогимназиалния и гимназиалния етап, потвърждават успешно изпълнените дългосрочни или стратегически цели през годините и усиленото им преследване. При *вида спорт* за учениците от спортни училища бе с установено, че значение имат високите нива на Аз-ефективност, ниските нива на себепрепятстване и стремежа към мотивацията за успех. При изследването на въпроси, свързани с връзката между спортната активност и търсенето на усещания се установява, че тези

участници, които се занимават със спортни дейности са склонни да търсят по-силно усещания за разлика от тези които не участват в такива. Всичко това зависи и от това какво ще бъде равнището на училищната възраст, вида на училището, пола и степента на спортните занимания. Самото търсене на силни стимулации не се свързва с тези спортове, които са ниско рискови и изискват много интензивни и постоянни тренировки (Василева, 2002).

Данните, които емпиричното изследване доказва и потвърди в дисертационното изследване по отношение на допускането за съществуването на статистически значима връзка между изследваните личностни конструкти *Аз-ефективност*, *себепрепятстване*, *мотивация за одобрение* и *мотивация за успех* и *страх от неуспех* се осъществи чрез **хипотеза номер четири** в изследването. Единствената *негативна* корелационна зависимост се установи по отношение на *себепрепятстването* с останалите конструкти. В изследванията, свързани с *Аз-ефективността* в спорта се разкрива още, че когато се използват стратегии за *себепрепятстване* то корелира отрицателно с *Аз-ефективността* и със самото качество на изпълнение при спортистите, което бе доказано и в други изследвания в тази област (Urdan et al., 1998; Янчева и Мишева, 2006; Янчева, 2007).

ИЗВОДИ

1. Хипотеза номер едно.

Представените данни от дисертационното изследване, получени чрез използването на статистически методи показват, че **съществуват значими различия** между учениците от спортни училища и учениците от общообразователни училища в степента на изразеност и честотата на проява на съответната степен на *Аз-ефективност* при юношите от двата

вида училища. По-конкретно използваните методи за сравнение на равнища показват, че учениците от спортни училища има по-високо равнище по скалата *Аз-ефективност*, в сравнение с учениците от общообразователни училища. Учениците от спортни училища притежават по-високо равнище на мотивацията за одобрение, в сравнение с юношите от общообразователното училище.

3. Хипотеза номер две.

Социално-демографските фактори **пол, възраст и клас** показаха значими различия между двете училища. *Различията и за двете училища се отчитат в по-големите средни стойности при момчетата за разлика от тези на момчетата за фактора пол. Но при сравнението между тях по пол и вид училище за проявата на мотивация за успех са за по-високи средни стойности при момчетата от спортно училище.* Това от своя страна ни позволява да посочим, че и момчетата и момичетата са устремени към мотивацията за успех, поддържайки своите постоянство, упоритост и целеустременост за постигане на добри резултати в своята дейност и намаляването на страха от неуспех и тревожността при постигането им.

За демографския фактор *възраст*, отчетени за възраст от 12 до 19 годишни също статистически значими различия бяха установени само при *мотивацията за успех и несполука* и при двата вида училища. *Мотивацията за успех* беше потвърдена за учениците юноши от горна училищна възраст за всички училища, което потвърждава стремежът им към правилно моделирани стратегии и подходи, за успешното разрешаване на учебните и учебно-тренировъчните задачи и дейности. *Разликата между двете училища е в това, че при учениците от спортни училища се наблюдават съществени различия в равнищата на мотивацията за успех както от средна училищна възраст(подрастващи) така и в голяма част от горна училищна възраст (юноши).* Докато при учениците от

общообразователни училища не се установиха съществени различия спрямо мотивацията за успех и страха от неуспех.

*Класът също е факторът, който оказва статистически значими различия при изследваните личностни конструкти. Той проявява значимостта си при психологическите конструкти *Аз-ефективност* и *мотивация за успех и страх от неуспех*. В общата характеристика на проявление и за всички ученици в двете училища са за високите равнищата на *Аз-ефективността* в гимназиален етап, където за учениците от спортни училища започва от началото на горна училищна възраст, а за учениците от общообразователно с високи стойности при завършващите ученици, което е предпоставка за една добра завършеност в процеса на обучение като краен етап на средното образование и последващ стимул за висока учебна и спортна активност на учениците юноши. Високите равнища на *Аз-ефективността* на учениците водят до положителна самооценка за собствените умения за справяне, а мотивацията им за успех зависи от силата на индивидуалната потребност за постижение, която трябва да бъде по-голяма от тази за избягване на неуспеха. Това може да се постигне и при учениците и от спортни и при тези от общообразователни училища когато се преживява висока *Аз-ефективност*, чието приписване на успеха да може да се отдаде на собствената надареност и способност за справяне. Така проявената значимост по социално демографски фактори (пол, възраст и клас), затвърждава различията с изследваните конструкти и хипотеза номер две се доказва в изследването.*

3. Хипотеза номер три.

*При установяването на значими различия по отношение на *вида спорт* и *спортен стаж* при подрастващите ученици в спортните училища, се установиха различия по средни стойности при изследваните личностни конструкти и за *вида спорт* и за *спортия стаж*. При *вида спорт* високите средни стойности при *мотивацията за успех* е отчетена за*

спортовете - *гребане, художествена гимнастика, стрелба, лека атлетика, кану-каяк, тенис на маса, ръгби, спортна гимнастика*, а при *Аз-ефективността* за спортовете - *баскетбол, тенис на маса, кану-каяк, лека атлетика, ръгби, стрелба, спортна гимнастика и художествена гимнастика*, като тези конструкти оказват благоприятно развитие при почти едни и същи спортове. Високи средни стойности при *себепрепятстването* са регистрирани за спортовете - *стрелба, карате, тенис на маса, борба, футбол и плуване* и се явяват стимул за включване на мотивационните ресурси на всеки ученик за начините на възприемане и постигане на своя успех.

Регистрираните различия за фактора *спортен стаж* се изразяват в статистически значими различия **само** при един от изследваните личностни конструкти – *мотивацията за успех и страх от неуспех* за *спортен стаж* в години (15 г., 12 г., 9 г., 6 г., 13 г., 5 г.). Потвърди се и резултата за това, че с натрупания спортен опит през годините и с нарастване във възрастта учениците от спортни училища се доближават много повече до успеха. И колкото повече последователно и упорито се следват поставените цели и задачи, свързани със спортната дейност, толкова повече може да се улесни спортно-тренировъчната такава. Всички тези различия по тези значими фактори и конструкти *доказват и хипотеза номер три*.

4. Хипотеза номер четири.

Скалата *Аз-ефективност* корелира положително с *мотивацията за успех и мотивацията за одобрение*. Резултатите представят средна и слаба връзка на корелационна зависимост, но интерпретацията на тези данни ни насочва към извода, че *Аз-ефективността* на изследваните лица е свързана с мотивацията на изследваните ученици да бъдат одобрени от другите хора, а също така и с мотивацията им за успех, за справяне. Корелационният анализ показва, че себепрепятстването е единственият

конструкт, който има негативна връзка с останалите, което означава, че ниските стойности на себепрепятстването са свързани с високите стойности по другите скали и по този начин се *доказва хипотеза номер четири*. Тоест когато юношите имат високо себепрепятстване имат ниска Аз-ефективност, а за да имат висока Аз-ефективност изследваните лица, трябва да имат ниско себепрепятстване.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Чрез изследването в периода на юношеството на мотивацията и нейните личностни и психологически конструкти можем да допринесем за практически приложими позитивни подходи, които да бъдат свързани с навременната педагогическа и психологическа подкрепа на учениците спортисти. Хванати в юношеството и в самото начало дори на спортния път на реализация, чрез нивата на проявление на *Аз-ефективността* и *себепрепятстването* може да се определи до каква степен те са уверени в своята ефективност и до каква степен поставят препятствия пред себе си спрямо трудността на поставената задача.

Повечето изследвания в психологията на спорта са направени на елитни спортисти или спортисти с високо спортно майсторство, избрали професионалния си път на своята спортна реализация. За това е важен периодът на юношеството, в който учениците от спортни училища започват да се занимават с избрания вид спорт във възрастта от 12 до 19 годишна възраст или от V до XII клас със своята многогодишна и постоянна спортна активност. Това не е просто масов спорт и спортуващи или не спортуващи ученици, а спортисти, които имат ефективен и съвременен състезателен и учебно-тренировъчен процес, характерен за ученици от спортни училища. Развивайки успешно своята спортна реализация учениците ще имат възможността да продължат да се

реализират след завършването си като елитни спортисти в изборния от тях вид спорт.

Одобрението е и основният мотивационен фактор, който може да осигури на учениците желанието от тях публичен образ като значим и успешен и по този начин да повиши мотивацията, усилията, постоянството и изграденият от тях модел за справяне. В определянето на нивото на мотивацията е и отговорът за това колко дълго учениците от спортни училища упорито се стараят да преследват своите цели, въпреки препятствията и неуспехите през годините. Вярата в собствените способности, последващите успехи, одобрението и публичното признание могат да се превърнат в позитивния модел за себепредставяне на учениците от спортни училища, които са се затвърдили през годините като образа на спортиста такъв какъвто трябва да бъде, за да е успешен.

Има много голяма нужда от повече качествени, експериментални и полеви проучвания в областта на училищната спортна психология. Те могат да осигурят широк кръг от резултати, проучвани във времето в многогодишната подготовка на учениците спортисти, за да могат да бъдат проследени от треньорите и спортните психолози промените, които настъпват в цялостния мотивационен процес от избора до действието и с това какви са стратегиите за справяне при постоянно нарастващите изисквания към подрастващите спортисти.

Чрез това изследване се утвърди една рамка, която може да бъде използвана за работата в спортната дейност, базирана на събрани доказателства от спортната практика и пренесени в училищната като препоръки, които са разширени от предложените теории и допълнени от настоящето проучване в училищната спортна среда. Това, което се установи в текущото проучване относно позитивните модели при

себепредставянето, които могат да послужат на спортните педагози и юноши спортисти в учебния процес е да се наблегне върху:

- вярванията за успеха в собствената компетентност и Аз-ефективност при спортиста;
- усилията и постоянството в честата и упорита работа на учениците от спортни училища, които могат да доведат до подобрения върху физическите качества и уменията на спортистите за техния успех;
- осигуряване на високи очаквания за компетентност и самоефективност за положените усилия в спортно-състезателната и учебно-тренировъчната дейност;
- да може да се определя успеха на учениците от спортни училища като усилие, което да бъде подкрепено от техните треньори, учители, родители, връстници и общност;
- насърчаване на индивидуалното или екипно усъвършенстване, за да може вярването в собствената и респективно екипна компетентност да бъде успешна;
- компетентността и страхът от провал както и себепрепятстването да са адекватни на поставените цели и възможности на спортиста, за да може той да посрещне всяко едно предизвикателство.

НАУЧНИ ПРИНОСИ

1. Това е едно от малкото научни изследвания, което е направено в областта на спортната психология и по конкретно да изследва ученици от спортни училища.

2. Получената информация за нивата на преживяната от учениците спортисти мотивация спрямо различните конструкти (А-ефективност, себепрепятстване, мотивация за одобрение, мотивация за успех и страх от неуспех) е основно свързана с личността им и има отношение за техните успехи. За спортните училища установихме по-високи равнища на Аз-ефективност и по-ниски стойности на себепрепятстване и по-високи равнища при мотивацията за одобрение в сравнение с учениците от общообразователни училища.

4. Статистически значими различия бяха открити при сравнението между учениците от спортни и общообразователни училища по отношение на социално-демографските фактори *пол, възраст и клас* и нивата на проявление при психологическите конструкти (Аз-ефективност и мотивация за успех и страх от неуспех).

5. Открити са и значими различия и по отношение на фактора *вид спорт* чрез проявата на трите психологически конструкта - *себепрепятстване, Аз-ефективност и мотивация за успех и страх от неуспех* за учениците от спортно училище. Потвърдена е и значимост по отношение на фактора *спортен стаж с мотивацията за успех и страх от несполука* за учениците от спортни училища. Стойностите при мотивацията за успех са с нарастване за годините от 5 до 15 години, като последните са най-значими години за учениците от спортни училища и при мотивация за страх от неуспех в началните години за занимания със спорт.

6. Установени са корелационни връзки на зависимост между изследваните психологически конструкти. Единственият конструкт, който има негативно влияние с останалите е скалата себепрепятстване. Това е

предпоставка за повишаването на стойностите на останалите личностни и психологически конструкти Аз-ефективност, мотивацията за одобрение и мотивацията за успех и страх от неуспех при учениците и за двата вида училища.

ПУБЛИКАЦИИ

1. **Удева, М. (2018).** Мотивация за одобрение и модели за позитивно себепредставяне в юношеска възраст. Motivation for approval and approaches for positive self-presenting in young age. Докторантска сесия. Публикувано в сборник „Докторантите в науката“ – 2018г. Университетско издателство „Неофит Рилски“, Благоевград, 98-102.

2. **Удева, М. (2018).** Изследване на потребностите от постижения (успехи) при ученици от спортно училище. Study of the needs of achievements (success) in school sports students. XXVII Международна научна конференция за млади учени 2018г. Сборник научни трудове.

3. **Удева, М. (2019).** Влиянието на мотивацията за успех и несполука при юноши, занимаващи се със спорт. The impact of motivation for success and failure in adolescents engaged in sports. Трета докторантска сесия на философски факултет „Докторантите в науката“, 124-131.

4. **Ангелова, Н., Удева, М. (2019).** Аз-ефективност, мотивация за одобрение и мотивация за успех. Сравнителен анализ между ученици от спортно и общообразователно училище. Международна научна конференция „Спорт и рекреация“, 306-324.